

İSLAM ETİQADINA GÖRƏ “QURANI-KƏRİM”

*f.f.d. Əlirza Qafarov,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi
Təşkilat şöbəsinin müdiri*

XÜLASƏ

İnsan öz fitrəti etibarilə məqsəd və hədəfini müəyyən etməyə can atır. Dünyaya gəlmə səbəbini və həyatda nail olmağa çalışdığı hədəfini araşdıran insan bəzi mövzulara vaqif olub suallara cavab verə bilsə də, mənəvi yöndən bəzi boşluqları, sadəcə, Allahın göndərdiyi din ilə doldura bilmişdir. İslam dininin insana yön verməsi, ona yeni hədəflər qazandırması vəhy yolu ilə olmuşdur. İnsanın bilik əldə etməsinin müxtəlif yolları mövcuddur. Bunlardan ən mühümlərindən biri də vəhydir. Bu baxımdan, “Qurani-Kərim” həyatda özünə yer tapması üçün insana köməklik göstərən ilahi kitab hesab olunur. Allah tərəfindən ilahi vəhy olaraq göndərilən “Qurani-Kərim”, sadəcə, dini yaşamaq mövzusunda deyil, eyni zamanda, insanın unuduğu, yaxud gözərdi etdiyi əxlaq, hüquq, tarix mövzularında da bir çox məsələlərə toxunmuşdur. Quran həm nazil olduğu dövrdə, həm də müasir dövrümüzdə istər üslubu baxımından, istərsə də mövzuları baxımından cəlbedicidir. Eyni zamanda, İslam düşüncəsində təkraredilməzliyi ilə möcüzə olaraq qəbul edilmişdir. Məqalədə vəhyin mahiyyəti, Quranın nazil olması və başa düşülmə yolları haqqında qısaca bəhs edilmiş, mövzuya aydınlıq gətirmək üçün bəzi nümunələr verilmişdir.

Açar sözlər: *Allah, Quran, Cəbrayıl, möhkəm ayələr, mütəşabeh ayələr, təfsir.*

Məqsədi Allahın iradəsi istiqamətində insanları islah etmək olan Quran, öz təlimatlarını, əmr və qadağalarını bəyan etmək üçün toplumun, daha geniş mənada, mühitin dəyər və davranış formalarını, inanc əsaslarını və toplumda meydana gələn ixtilaf və problemləri də nəzərə almışdır. “Qurani-Kərim” nə onun enişinə şahidlik etmiş toplumun adət-ənənəsi, yaşayışı, zehni alışqanlıq və idrak formalarının, nə də onu təbliğ edən şəxsin həyatının bir təzahürü və onlar tərəfindən istiqamətləndirilmiş idarə olunan bir vəhy möühtəvasıdır. O, fərdi və ictimai düşüncə alışqanlıqlarının ilk alışdırma vəsaiti olaraq sonsuz ölçüləri və imkanları ehtiva edən əxlaqi, etiqadi, ictimai, siyasi və ədəbi prinsipləri ağışuna alan və onları təhlil edən ilahi bir qaynaqdır, mənbədir (Kılıç 1993, 184).

“Qurani-Kərim” Hz. Peyğəmbərə (s) nazil edildiyi andan etibarən həm hafizə, həm də yazı yolu ilə təsbit edilməyə başlanmışdır. Hz. Peyğəmbərin (s.ə.s.) əsl vəzifəsi vəhy yolu ilə gələn Allahın əmr və qadağalarını insanlara təbliğ etməklə yanaşı, həm də gələcək nəsillərə ötürülməsini təmin etmək məqsədi ilə onları qoruna biləcək bir hala gətirmək idi. Buna görə də Allah Rəsulu bir tərəfdən, təbliğ vəzifəsini yerinə yetirərkən, digər tərəfdən də, səhabələri Qurani oxumağa və əzbərləməyə təşviq edirdi.

İslam etiqadına görə, “Qurani-Kərim” Allah dərgahından Cəbrayıl (ə) vasitəsilə Hz.Məhəmmədə (s) vəhy yolu ilə nazil olmuşdur. “Vəhy” sözü təfsir alimlərinə görə, etimoloji cəhətdən ərəbmənşəli sözlərdəndir. Lügətdə “yazmaq”, “pıçıldamaq”, “təlqin etmək”, “surətlə işarə etmək”, “ilham etmək”, “fısıldamaq”, “vəsvəsə vermək” mənalarındadır (əl-İsfəhani, s.858; Mənzur, c.XV, 239-240). Terminoloji mənada isə Allahın kəlmələrinin peyğəmbərlərə və övliyalara çatdırılmasıdır (əl-İsfəhani, 858). Vəhy kəlməsinin mənşəyi barədə dilçilər müxtəlif fikirlər söyləmişlər. Bəzilərinə görə, bu kəlmə ərəbmənşəli, bəzilərinə görə, süryanimənşəlidir. Əksər alimlər vəhy kəlməsinin ərəbmənşəli olduğu qənaətindədirlər. “Vəhy” sözü Quranda səksənə yaxın ayədə keçir ki, bunların yetmişindən çoxunda feil şəklində işlənmişdir.

Vəhy, Allah, mələk, peyğəmbər və insan arasındakı əlaqədir. Vəhyin başlanğıc nöqtəsində Allah, bitiş nöqtəsində isə peyğəmbərlər vardır. Onlar arasındakı əlaqənin təmin olunmasında isə mələk rol oynayır. Burada son nöqtə peyğəmbərlə qurtarmır. Vəhy peyğəmbərlər vasitəsilə insanları dünyada və axirətdə xoşbəxt etmək üçün göndərilmişdir. İlk mərhələdə mələk (Cəbrayıl) vəhyi Allahdan alır, ikinci mərhələdə isə onu peyğəmbərlərə çatdırır.

Quran terminində vəhy sözü təkcə Allahın Peyğəmbərə ya müəyyən bir vasitə ilə, ya da vasitəsiz halda endirdiyi xəbərlərə deyilir. Əgər bu kəlmənin Quran baxımından geniş təhlilinə nəzər salsaq, həqiqətən bizə məlum olacaqdır ki, Allah bu kəlməni öz Müqəddəs Kitabında müxtəlif mənə çalarlarında işlətməklə yanaşı, həm də müxtəlif varlıqlara da şamil etmişdir. Mətləbi daha da aydınlaşdırmaq üçün aşağıdakı ayələrə müraciət edək:

“Xatırla ki, o zaman Rəbbin mələklərə belə vəhy etdi”...” (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “əl-Ənfal”, 12). **“Rəbbin bal arısına vəhy etdi...”** (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “ən-Nəhl”, 68). **“Məhz o gün yer öz heka-yətini söyləyəcəkdir. Allahın ona etdiyi vəhy ilə!”** (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “Zilzal”, 4-5).

Ayələrdən belə məlum olur ki, vəhy sözü hərfi olaraq fərqli mənalar kəsb edib müxtəlif şəkildə işlədilə bilər. Həmçinin Quran şeytanın da vəhy etməsindən danışaraq buyurur: **“Beləcə, biz hər bir peyğəmbər üçün insan və cin şeytanlarından düşmənlər yaratdıq. Onlar (biri-digərini) aldatmaq**

məqsədi ilə bir-birinə vəhy edərlər” (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “əl-Ənam”, 112). Göründüyü kimi, Quranın bu və ya digər ayələrində işlədilən vəhy sözü “vay, hə, yə” feilindən əmələ gəlsə də, müxtəlif mənalar bildirmişdir.

Vəhy hərfi mənada müxtəlif mənaları ehtiva etsə də, termin kimi o “Uca Allahın ətraflı olaraq varlıqlara hərəkət tərzlərini bildirməsi, xüsusən də insanlara çatdırmaq istədiyi ilahi əmr, qadağa və xəbərlərin özünü vasitəli və ya vasitəsiz bir tərzdə, gizli və ya sürətli bir yolla peyğəmbərlərinə endirməsidir” (Dəmirçi 1998, 53).

Vəhyin mahiyyətinin insan idrakı tərəfindən dərk edilmədiyini, onu gətirən mələyin adi gözlə görünmədiyini və hər insanın vəhy qəbuletmə qüdrətində olmadığını nəzərə alsaq, onun haqqında yalnız ayələr və ya hədislər nöqtəyindən nəzərdən çıxış etmək lazımdır. Qurana görə, Allah insanlarla yalnız üç formada danışıbmışdır: a) vəhy yolu ilə; b) pərdə arxasından; c) elçi göndərməklə.

Quran hər üç formanı bir ayədə qeyd edərək buyurur: **“...Allah onlarla ancaq vəhy ilə yaxud pərdə arxasından danışar. Və ya bir elçi göndərar, o da Allahın izni ilə Allahın istədiyini vəhy edər...”** (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “Şura”, 51).

Ayədən belə anlaşılır ki, Allah insanlarla danışmaq üçün üç yoldan istifadə etmişdir ki, bunun da birincisi vəhydir. Burada nəzərə almaq lazımdır ki, bu formada olan vəhy vasitəsiz vəhydir və Allahla insan arasında bu zaman heç bir vasitə olmur.

“Şura” surəsindəki ayədə göstərilən vəhy ikinci pərdə arxasında olan vəhydir. Vəhyin bu növündə sözlü danışma vardır, lakin vəhyi dinləyən şəxs danışmanı görə bilməz. Necə ki, Allahın Musaya (ə) ağacdən nida etməsini göstərmək olar (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “Taha”, 11-13). Buradan belə məlum olur ki, vəhyi dinləyən şəxs, sadəcə, özünə yaxın bir yerdən xitab edən gizli bir varlığın mövcud olduğunu anlayar.

Vəhyin sonuncu növünün isə Quran bizə elçi yolu ilə gəldiyini bildirir. Burada elçi deyərkən, şübhəsiz ki, Cəbrayıl (ə) nəzərdə tutulmuşdur. Cəbrayılın (ə) Məhəmmədə (s.ə.s.) hansı şəkildə vəhy gətirməsi haqqında müxtəlif fikirlər vardır ki, bunun üçün də “təfsir üsulu” adlı kitablara müraciət etmək lazımdır. Vəhy qeyb aləmindən qopub-gələn bir xəbər olduğuna görə, onu əqli mühakimə yolu ilə ələ gətirmək və dərk etmək mümkün deyildir.

Cəfər Sübhani vəhyin mahiyyət və həqiqətinin dərk edilmədiyi mövzusunda buyurur: “Vəhyin dərin həqiqətini adi miqyaslarla açıqlamaq mümkün deyildir. Əslində, vəhyin nazil olması qeybin təzahürlərindən biridir. Həqiqət bizə aydın olmasa belə, ona iman gətirmək zəruridir” (Sübhani 2012, 79).

Bəzi alimlər vəhy sözünü geniş mənada götürərək, Peyğəmbərin (s) məsumluğunu, danışdığıının yalnız ilahi vəhydən olduğunu, özbaşına bir söz

demədiyini, ona tabe olmağın Allaha tabe olmaqla eyni olduğunu və s. nəzərə alaraq onun da sözlərinə vəhy demişlər. Lakin burada Allahın endirdiyi sözlərlə Peyğəmbərin (s) dediyi sözləri bir-birindən fərqləndirmək üçün vəhyi iki qismə bölüb, birinciyə “əl-vəhyül-mətlüvv” (oxunan vəhy), ikinciyə isə “əl-vəhyu ğeyri-mətlüvv” (oxunmayan vəhy) demişlər (Başaran, Sönməz 1993, 9).

Bir qrup təfsir aliminə görə, Quran lüğətdə “toplamaq”, “cəm etmək”, “yığmaq”, “bir araya gətirmək” və digər bu kimi mənalar ifadə etməkdədir.

Bir qrup alim də Quran sözünün haqlı olaraq lüğətdə “oxumaq”, “mütaliə etmək”, “anlatmaq”, “toplamaq” mənalarında işləndiyini söyləyir (əl-İsfəhani, s.667). Məşhur təfsir alimi Həsən ət-Təbərsi də Quranın “qaraə” felinin məsdər forması olduğunu və “oxumaq” mənasını verdiyini qeyd edir (Təbərsi, Həsən c. I, 16).

Quranın mənasının geniş əhatəliyini nəzərə alsaq, onun həm toplamaq, həm də oxuyub-öyrənmək mənalarında olduğunu qəbul etmək mümkündür. Onun “toplamaq” mənasında işləndiyinin səbəbi bütün elmləri özündə ehtiva etdiyinə görədir.

“Quran əhli Allahın əhlidir və Allaha məxsusdur”; “İbadətlərin ən üstünü Quran oxumaqdır”; “Quran zənginlikdir, onsuz zənginlik və ondan sonra fəqirlik yoxdur”; “Ümmətimin ən fəzilətli Quranı daşıyan şəxslərdir”; “Quranı oxuyan şəxslər peyğəmbərlik dərəcəsinə yetişir, bu şərtlə ki, ona vəhy gəlməz” (Təbərsi, Həsən, c.I, 20).

Quran miladi tarixlə, təxminən, 610-632-ci illər arasında Allah tərəfindən Peyğəmbərə (s) endirilmişdir. Onun endirilməsində, heç şübhəsiz ki, məqsəd insanları zülmətdən nura çıxarmaq, mənəviyyatlarını təmizləmək və onları təkamülə çatdırmaq olmuşdur.

İslami mənbələrə görə, Allah Quranın ilk ayələrini Məhəmmədə (s.ə.s.) Hira mağarasında endirmişdir. Cəbrayıl (ə) ona görünərək, “Ələq” surəsinin ilk beş ayəsini oxumuş və onun Peyğəmbər olduğunu bəyan etmişdir. Allah Rəsuluna (s.ə.s.) belə vəhy edilən ilahi kəlmələr Cəbrayıl (ə) adlı müqərrəb mələk vasitəsilə Peyğəmbərə (s) çatdırılmış və Peyğəmbər (s) də onu insanlara oxumuşdur.

Məkkədəki Hira mağarasında nazil olan vəhyi Peyğəmbər (s) bir müddət Məkkədə camaata yaymış, sonralar isə təxminən, 622-ci ilin ortalarında Mədinəyə köçərək, ilahi vəhyi orada qəbul etmişdir.

Quranda yer alan ayələri təfsir alimləri məkan baxımından iki qrupa bölüblər: a) Məkki ayələr; b) Mədəni ayələr.

Məna baxımından da Quran ayələri iki qismə bölünür: a) Möhkəm ayələr; b) Mütəşabih ayələr.

Ümumiyyətlə, Quran təfsirçiləri möhkəm və mütəşabih ayələr haqqında müxtəlif fikirlər söyləmişlər. Bu fikirlər içərisində Əllamə Məhəmməd Hüseyn

Təbətəbainin diqqəti daha diqqəti cəlb edəndir. O deyir: “Nəzərdə tutduğu mənəni aydın şəkildə ifadə edən və başqa bir mənə ilə qarışıq düşməyən ayələrə möhkəm ayələr deyilir. Mütəşabih ayələr isə zahiri mənəsi əsas məqsəd olaraq nəzərdə tutulmayan ayələrdir. Bu ayələrin ifadə etdiyi mənalar izah yolu ilə müəyyənləşir”.

“(Ya Rəsulum!) Sənə Kitabı (Qurani) nazil edən Odur. Onun (Kitabın) bir hissəsi (Quranın əslini, əsasını təşkil edən) möhkəm (mənəsi aydın, hök-mü bəlli), digər qismi isə mütəşabih (çətin anlaşılan, dəqiq mənəsi bilinmə-yən, məğzi bəlli olmayan) ayələrdir. Ürəklərində əyrilik (şəkk-şübhə) olanlar fitnə-fəsad salmaq və istədikləri kimi mənə vermək məqsədilə mütəşabih ayələrə uyarlar (tabe olurlar). Halbuki onların yozumunu (həqiqi mənəsini) Allahdan (yaxud Allahdan və elmdə qüvvətli olanlardan) başqa heç kəs bilməz. Elmdə qüvvətli olanlar isə “Biz onlara iman gətirdik, onların hamısı Rəbbimizin dərgahındandır”, – deyərlər. Bunları ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər” (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “Ali-İmran”, 7).

Quran ilahi kəlmələrdən ibarət olduğu üçün şübhəsiz, onun ehtiva etdiyi mövzular da çox zəngin və elmidir. Quranın ehtiva etdiyi mövzuları üç qismdə yerləşdirmək olar: a) əxlaqi ayələr; b) tarixi mövzular; c) elmi ayələr.

Əxlaqi mövzular insan əxlaqından bəhs edərək, hər bir insanın yalnız şə-rəfli məqamlara çatmasını ədəb-əxlaqa riayət etməsində görür. Əxlaq mövzu-ları ehtiva edən ayələrdə Peyğəmbər (s.ə.s.) böyük əxlaq sahibi kimi tanıtılır və ona tabe olmağı insanlara vacib edir.

Tarixi mövzular qədim insanlardan, onların yaşayış tərzindən, qəbilə və millətlərə bölünməsindən bəhs edir. Həmçinin bu qrup ayədə Allah keçmiş peyğəmbərlərin sərgüzəştlərindən danışır, onların peyğəmbərlik dövründə üzərlərinə düşən vəzifələrindən bəhs edir.

Elmi ayələrdə Allah daha çox insan zəkasını düşündürən, Allahın mütləq qüdrət sahibi olduğunu ecazkar şəkildə bəyan edən mənalar yer almışdı. Həm-çinin bu qrup ayədə kainatın yoxdan yaradılması, səma cisimlərinin hərəkəti, insan və heyvanat aləminə məxsus canlıların yaradılması, bitkilər aləminin bəzi qəribəlikləri haqqında ozamankı elm aləminə məlum olmayan mətləblər işıqlandırılır.

Quran əvvəlki kitablardan fərqli olaraq heç vaxt təhrif edilməmiş və edil-məyəcəkdir də! Bu barədə bütün İslam məzhəbləri müttəfiqdirlər. Quranı təhrifdən saxlayanın Allah olduğunu o dəfələrlə bəyan etmişdir. Belə ki, Allah onun təhrif edilməyəcəyini və hətta ona heç kəsin gücünün yetməyəcəyini bəyan edərək buyurur: *“Şübhəsiz ki, Qurani Biz nazil etdik və sözsüz ki, Biz də onu (hər cür təhrif və təbdildən: artırıb-əksiltmədən) qoruyub saxlayaca-ğımız!”* (Bünyadov, Məmmədəliyev 2011, “Hicr”, 9). Quran özündənəvvəlki

kitabları təsdiq etmiş, lakin onların gətirdikləri hökmləri aradan götürərək yerinə yenisini qoymuşdur.

Quranı özündənəvvəlki kitablardan fərqləndirən digər xüsusiyyət onun sonuncu Kitab olmasıdır. Məhəmməd (s.ə.s.) Allahın insanlara göndərdiyi sonuncu Peyğəmbərdir. Əgər Məhəmməddən (s.ə.s.) sonra Peyğəmbər yoxdursa, deməli, nazil olacaq bir ilahi kitab da olmayacaq.

Quranı özündənəvvəlki kitablardan fərqləndirən digər xüsusiyyət isə onun zaman və bəzi hadisələrlə əlaqədar olaraq hissə-hissə nazil olmasıdır. İbn Sinan İmam Sadiqdən (ə) nəql edir: “İmam Sadiqdən (ə) soruşdum: Quran nə üçün furqan adlanır? Həzrət buyurdu: “Çünki o ayələrə və surələrə bölünmüşdür, lövhələr üzərində və ya səhifələr şəklində nazil edilməmişdir. Halbuki, “Tövrat”, “İncil” və “Zəbur” lövhələr və ya vərəqələr üzərində nazil edilmişdir” (Məclisi h.1403, c.89, 15; Səduq, əl-Qummi 1362, c.II, 115).

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, “Qurani-Kərim” insan sözü, bəşər kəlamı deyildir. Bu, uzun əsrlərin təcrübəsində dəfələrlə sübut olunmuşdur. Mötəbər rəvayətə görə, bir ərəb şairi kağız üzərinə bir şeir yazmış, misralar arasına bir neçə sətir hədis və bir Quran ayəsi əlavə edib, onu İslam dinindən və Qurandan xəbəri olmayan, lakin ərəb dilini çox gözəl bilən bir bədəviyə oxutdurmuşdur. Bədəvi şeiri oxumuş, hədisə çatdıqda “Bu, yuxarıdakı sətirlərə bənzəmir, buradakı sənət daha yüksəkdir”, – demiş, Quran ayəsinə yetişdikdə isə həyəcanla “Bu isə heç bir sözə bənzəmir. Burada məna içərisində məna vardır. Hamısını anlamağa imkan yoxdur!” - söyləmişdir (Bünyadov, Məmmədaliyev 1997, 606).

ƏDƏBİYYAT

Qurani-Kərim, tərcümə edənlər akad. Z.M.Bünyadov və V.M.Məmmədaliyev, Bakı-2011.

Cəfər Sübhani, (2012). *İslamda əqidə əsasları*. Bakı.

Əllamə Məclisi, Biharul-ənvar. 110 cildə, əl-Vəfa, Beyrut-1403 h.q.

İbn Mənzur. Əbül-Fəzl Məhəmməd ibn Mükərrəm, Lisanul-ərəb, Beyrut, tarixsiz.

Muhsin Dəmirçi, (1998). *Təfsir Üsulu və Tarixi*. İstanbul.

Rağib əl-İsfəhani, Mufrədətü əlfazul-Quran.

Selman Başaran, Ali Sönməz. (1993). Hadis üsulu və tarixi. Bursa

Şeyx Səduq. Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Hüseyn ibn Musa ibn Babuveyh əl-Qummi. (1362). *İləluş-Şərai*, Məşhəd.

Təbərsi, Fəzl ibn Həsən. 5 cildə, “əl-Məktəbətul-elmiyyətul-İslamiyyə” mətbəsi, Tehran.

Sadık Kılıç, (1993). *Mitoloji. Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm*, İzmir. akad. Z.M.Bünyadov və V.M.Məmmədəliyev, (1997). *Qurani-kərim məali*. Bakı.

д.ф.но филос. Алирза Гафаров

КОРАН СОГЛАСНО ИСЛАМСКОМУ УБЕЖДЕНИЮ

РЕЗЮМЕ

Человек по своей натуре стремится достичь своих целей и намерений. Несмотря на то, что человек, изучающий причины появления на свет и цели, которые он хочет достичь в этой жизни, понимает некоторые темы и может ответить на некоторые вопросы, некоторые пустоты в моральной сфере смог заполнить только религией, ниспосланной Аллахом. Исламская религия направила людей и поставила им новые цели путем откровений. Существуют различные пути получения знаний человеком. Одним из важных среди них является откровение. С этой точки зрения Коран считается божественной книгой, помогающей людям найти свое место в этой жизни. Коран, ниспосланный Аллахом в качестве божественного откровения, затронул не только тему религиозного бытия, но и многие вопросы на нравственные, правовые, исторические темы, которые человек забыл или игнорировал. Как и во время ниспослания, так и в современную эпоху Коран привлекателен по своему стилю и содержанию. В то же время в исламском мышлении считается чудом своей неповторимостью. В статье коротко описаны суть откровения, ниспослание Корана и пути его понимания, приведены некоторые примеры для пояснения темы.

Ключевые слова: Аллах, Коран, Джибриил, мухамм аят, муташабих аят, тафсир

PhD Alirza Gafarov

THE HOLY QURAN ACCORDING TO ISLAMIC BELIEF

ABSTRACT

Man aspires to determine his goals and target instinctively. Searching the answers to the questions about birth and the purpose of life, humans found some of the answers of their questions, however, they could fill the gaps with God and religion. Through revelations Islam was directing people and giving them new targets. There are various ways of acquiring knowledge. One of the most important of these ways is *wahy* (revelation). From this point of view, the Quran can be considered a divine book that helps people to find their place in life. The Quran, sent down by divine inspiration from God, is not merely a matter of religion, but also a number of issues related to the morality, law, and history that humans have forgotten. The Quran is attractive both in terms of its style and the topics it covers in the modern era. At the same time, it is accepted as a miracle in Islamic thought for its uniqueness. The article gives a brief summary of the essence of revelation, the emergence of the Quran and its comprehension and gives some examples to explain the subject.

Keywords: *Allah, the Quran, Jabrail, strong ayahs, mushtabah (doubtful) ayahs, tafseer*

Çapa tövsiyə etdi: f.f.d. K.Y.Tağıyev